

УДК 373.3.035

Особливості формування комунікативних умінь і навичок молодших школярів в умовах групи подовженого дня

О. Лядобрук,викладачка кафедри педагогіки й андрагогіки,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»

Житомирської обласної рад

e-mail: olgasibv@ukr.net

А. Шутенко,

вчителька початкових класів,

ліцей № 5 м. Житомира

e-mail: tonyashutenko@gmail.com

Швидкий темп змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, ставить нові запити до учнівства – бути активними, динамічними, вміти швидко приймати рішення у відповідних ситуаціях, компетентними у процесі спілкування та взаємодії, щоб уникати конфліктних ситуацій в освітній діяльності.

У початковій школі серед основних завдань вихователя групи подовженого дня пріоритетним є виховання гармонійно розвиненої, добре освіченої та комунікативно компетентної особистості. Відомо, що формування і розвиток комунікативних умінь і навичок потребує тривалого і складного процесу. В його основі мають бути ефективні форми, методи, засоби навчання і виховання та досвід спілкування й взаємодії. Наші науковці активно досліджують цю проблему і продовжують шукати результативні шляхи її розв'язання.

На думку Г. Демидчик, комунікативно-мовленнєві вміння є здатністю мовця забезпечити правильне застосування вербальних і невербальних засобів для «ефективної взаємодії з учасниками акту спілкування засобом комунікації» [2]. За визначенням Т. Беркалієва, комунікативні універсальні навчальні вміння – це вміння вступати в діалог і вести його, враховуючи особливості спілкування з різними групами людей [6].

Теоретичні дослідження та практичний досвід доводять, що ступінь розвитку комунікативних умінь має вплив не тільки на опановування знань учнями, але і на загальний розвиток особистості та успішність її пристосування в спільноті. Загальновідомо, що усі навички і вміння особистості формуються у процесі її діяльності, а комунікативні поліпшуються завдяки взаємодії учнів на різних заняттях, уроках, у позаурочній та позакласній діяльності.

Доведено, що роки молодшого шкільного віку є доволі сприятливими для активного формування поведінки, побудови стосунків, вміння спілкуватися в середовищі ровесників різної статі, розвитку мовленнєвих і комунікативних умінь.

У цьому зв'язку О. Савченко підкреслює, що «особливості навчальної діяльності молодших школярів створюють умови для формування їх комунікативних здібностей. Освітня діяльність повертає дитину до самої себе, вимагає рефлексії, оцінки себе...» [5].

З метою активізації комунікативної діяльності учнів доцільно створити якісне комунікативне середовище. Воно може стати ключем до успішного навчання, виховання та вибудови здорових стосунків в учнівському колективі. Освітній простір групи подовженого дня має великі можливості для цього. Тут можна організувати і створити таке ефективне комунікативне середовище, де спілкування є не лише передачею інформації, а й інструментом для спільного творення, взаємодії та формування особистості, які базуються на повазі та довірі.

Розглянемо основні аспекти та практичні кроки для його формування.

Створення сприятливої атмосфери та довіри

1. Безпечне середовище (фасилітативна підтримка):

- Забезпечуємо емоційну безпеку, де кожен учень почувається захищеним, може висловлювати свої думки і не боятися осуду чи насмішок за помилку.

- Встановлюємо чіткі правила толерантного спілкування та поваги до різноманіття думок, висловлених позицій.

- Знижуємо тривожність, підвищуємо впевненість у власній комунікації, створюємо «ситуації успіху».

2. Культура поваги:

- Тренуємо в учнів навичку активного слухання (зокрема, не перебивати, не відволікатися, підтримувати візуальний контакт).

- Формуємо вміння виражати емпатію та співпереживати.

- Заохочуємо починати розмову з похвали чи визнання гідності співрозмовника, навіть у разі потреби критики.

3. Рефлексія:

- забезпечуємо постійний самоаналіз і самооцінку, розвиваємо вміння аналізувати рівень спілкування інших.

Процес формування комунікативних умінь і навичок потребує від педагога добре спланованої системної педагогічної взаємодії в освітньому процесі початкової школи. Він має містити в собі різні види діяльності учнів з учасниками освітнього процесу, узгодженість під час навчальної та позакласної роботи, що включають спеціально організовані уроки та заняття зі спілкування з метою забезпечення сприятливої психологічної адаптації в школі [6].

Учитель, вихователь мають бути взірцем культурного та ефективного спілкування. У педагогічній взаємодії варто використовувати *афіліативне спілкування* (дружнє, яке знімає напругу), особливо з учнями, які мають занижену самооцінку, та з новими учнями, щоб допомогти їм адаптуватися в колективі. На початкових етапах занять чи іншої освітньої діяльності доречно

мотивувати учнів, показуючи актуальність теми та необхідність активної комунікації (наприклад, через картинки, відео, слайди, цитати).

Створення педагогом мовленнєвих ситуацій, які є цікавими для учнів, забезпечить їм потребу у висловлюванні і сприятиме розвитку комунікаційних здібностей та взаємодії в колективі. За таких умов школярі швидше оволодівають правилами ведення бесіди, вміннями чітко задавати питання, давати повну відповідь на запитання педагога. Отже, можна дійти висновку, що вдосконалювати мовленнєві здібності школярів доцільно в бесідах, діалогах, дискусіях, спеціальних вправах. У такий спосіб учні ефективно розвивають як концентрацію уваги, так і навички активної взаємодії та постановки питань. Запропоновані вправи сприятимуть удосконаленню розвитку вмінь висловлюватися чітко, зрозуміло, впевнено і бути цікавим співрозмовником та вміти слухати інших.

Вправа 1. «Продовж ланцюжок»

Мета: розвиток концентрації уваги на деталях та послідовності в отриманій інформації.

Як проводити:

1. Учні сідають у коло.
2. Перший учень починає історію з одного речення (наприклад, *«Сьогодні на нашій прогулянці я помітила перші квіточки на кущі хризантеми...»*).
3. Кожен наступний учень має **повторити все, що сказали попередні**, і додати одне своє речення, продовжуючи сюжет.

Користь: вимагає **100% концентрації** на кожній деталі, інакше ланцюжок розірветься.

Вправа 2. «Невербальний зворотний зв'язок»

Мета: навчити учнів звертати увагу на мову тіла та використовувати її для демонстрації зацікавленості.

Як проводити:

1. Під час групової дискусії або розповіді одного учня інші мають свідомо використовувати **невербальні сигнали**, які показують, що вони уважно слухають: кивання головою, зоровий контакт, відкрита поза, заохочувальні звуки («ага», «угу»).
2. Після завершення обговоріть, чи допомагала мова тіла спікеру, і чи відчували слухачі себе більш залученими.

Вправа 3. «Слухання із заповненням прогалин»

Мета: навчити учнів бути уважними до контексту та умінню ставити уточнюючі запитання.

Як проводити:

1. Вихователь розповідає історію чи пояснює матеріал, **навмисно пропускаючи** деякі важливі деталі (імена, дати, ключові події).
2. Учні слухають. Після розповіді вони мають поставити **максимально повний перелік запитань**, щоб «заповнити прогалини» та відновити повну картину.

Користь: стимулює **інтерактивне слухання**, а не пасивне споживання інформації.

При формуванні комунікативних навичок та культури спілкування у школярів важливу роль відіграють різні види ігор. Рольові та сюжетні ігри, інсценування, зміст яких супроводжується міжособистісною взаємодією, емоціями і переживаннями, розвивають у дітей уявлення, мрії, ідеї у процесі спілкування. Крім того, у ігровій діяльності зазвичай групуються учні, які за інших обставин мало взаємодіють між собою.

Мовні ігри та вправи теж допоможуть вихователю ефективно розвивати мовленнєві навички учнів. Вони покращують не лише граматичні та лексичні компоненти мовлення, але і навички слухання, реагування на інформацію та навички ефективної взаємодії.

Творчі завдання і вправи, які сприяють розвитку комунікативних навичок і умінь учнів (URL: <https://docs.google.com/document/d/1OPVaNLptgFQ3rE4SBvpy-QGIOqPrWTg7/edit?usp=sharing&ouid=100933570510505613009&rtpof=true&sd=true>).

Важливою частиною комунікаційної поведінки є подолання невпевненості при публічному виступі у класі. Цей процес може бути складним для багатьох дітей, але за допомогою спеціальних вправ учитель, вихователь поступово зможуть підвищити самооцінку та впевненість.

Подолання невпевненості при публічному виступі в класі. (URL: <https://docs.google.com/document/d/1GfitcvxlLPaG-jlEqEdcYmIxDPdhDDxe/edit?usp=sharing&ouid=100933570510505613009&rtpof=true&sd=true>).

Висновок. Теперішні суспільні процеси, які впливають на розвиток особистості, дають можливість стверджувати той факт, що формування комунікативних умінь і навичок природним чином не відповідає вимогам соціальної дійсності. Вирішення цього завдання можливе шляхом цілеспрямованого розвитку і удосконалення комунікативної компетентності учнівства в освітньому процесі. Цей спосіб відкриває нові можливості у справі особистісного та професійного зростання людини і потребує не тільки володіння відповідними знаннями, а й умінь застосовувати свої знання у практичній діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція «Нова українська школа» : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.
2. Демидчик Г. Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами службових частин мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 26 с.
3. Державний стандарт початкової освіти : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.
4. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.

5. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів умінь самоконтролю і самооцінки : [в процесі навчання]. *Початкова школа*. 2015. № 4. С. 1–4.

6. Формування потреби, умінь та навичок спілкування учнів – одна із важливих умов розвитку особистості. URL: <https://naurok.com.ua/opis-perspektivnogo-dosvidu-roboti-na-temu-formuvannya-potrebi-umin-ta-navichok-spilkuвання-uchniv-u-procesi-navchannya-yak-odna-z-vazhlih-umov-rozvitku-osobistost-439526.html>.